

<https://doi.org/10.59546/18290744-2024.1-3-116>

ԻՆԳԱ ԱՎԱԳՅԱՆ

*«Մասնավոր իրավական կենտրոն» փաստաբանական
գրասենյակի հիմնադիր-տնօրեն, փաստաբան,
«Գլաձոր» համալսարանի հայցորդ*

INGA AVAGYAN

*“Private Legal Center” Law Firm, Founding Director, Advocate,
Claimant at Gladzor University*

ИНГА АВАГЯН

*Учредитель и директор юридической фирмы
«Частный юридический центр», адвокат,
Соскатель университета «Гладзор»*

ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ ԵՋՐԱՓԱԿԻՉ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏ ԿԱՅԱՑՆԵԼԻՍ

EVALUATION OF EVIDENCE IN MAKING A FINAL JUDICIAL ACT

ОЦЕНКА ДОКАЗАТЕЛЬСТВ ПРИ ПОСТАНОВЛЕНИИ ИТОГОВОГО СУДЕБНОГО АКТА

Ներածություն

Քրեական արդարադատություն իրականացնելու համատեքստում անհրաժեշտ ապացույցներ ձեռք բերելու, դրանք հետազոտելու, գնահատելու և նմանաբնույթ այլ հարցերի իրավական հիմքերը և գիտագործնական կտրվածքով կատարված հետազոտության արդյունքների վրա հիմնված եզրահանգումներն ունեն առանցքային նշանակություն:

Արդարադատությունը գործունեություն է, որն իրականացվում է խստիվ սահմանված դատավարական ձևով, ուստի դատարանների կողմից եզրափակիչ դատական ակտը հիմնվում է բացառապես այն փաստերի վրա, որոնք ապացուցվել են քրեական դատավարության ընթացքում ձեռք բերված, հետազոտված և գնահատված ապացույցների միջոցով:

Ապացուցման, մասնավորապես՝ ապացույցների ներկայացման և թույլատրելիության հիմնախնդիրներն առավել հաճախ դիտարկվում են արդար դատաքննության իրավունքն ապահովող երաշխիքների լույսի ներքո:

Միաժամանակ անմեղության կանխավարկածի ձևակերպման մեջ առկա «օրենքով սահմանված կարգով» դրույթը ենթադրում է, որ մեղադրական դատավճռի հիմքում կարող են դրվել միայն այն ապացույցները, որոնք ձեռք են բերվել օրենքով նախատեսված պահանջների խստիվ պահպանմամբ:

Հատկանշական է, որ ապացուցման հետ կապված հիմնախնդիրները պարբերաբար դարձել են ինչպես օրենսդրական, այնպես էլ իրավակիրառ պրակտիկայի առարկա:

Այսպես, Հայաստանի Հանրապետության նոր քրեական դատավարության օրենսգրքում ապացուցողական իրավունքին հատկացվել է զգալի տեղ և նշանակություն, մասնավորապես՝ պատշաճ ապացուցումը (Հոդված 22) նախատեսվել է որպես քրեադատավարական ինքնուրույն սկզբունք, հստակեցվել են ապացույցների հավաքման, ստուգման և գնահատման կանոնները, ամրագրվել է փաստերի իրավական կանխավարկածը և այլն:

Ապացույցների և ապացուցման գործընթացի հետ կապված մի շարք առանցքային հիմնախնդիրներին անդրադարձել է նաև ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը և տասնյակ գործերով արտահայտել սկզբունքային նշանակություն ունեցող իրավական դիրքորոշումներ:

Հոդվածում հեղինակը նոր քրեական դատավարության օրենսգրքի լույսի ներքո, գիտական աշխատությունների և ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքի հիման վրա փորձ է արել վերհանել եզրափակիչ դատական ակտ կայացնելիս ապացույցների գնահատմանն առնչվող առանձին հիմնախնդիրները:

Հիմնական հետազոտություն

Չնայած նրան, որ ապացուցումը դատական գործունեության ամենադժվարին մաս է, քանի որ այն բացառապես կապված է արդեն կատարված իրադարձությունների հետ, և այն հնարավորինս ճիշտ վերարտադրելը բավականին բարդ գործընթաց է ենթադրում, սակայն պետք է նկատել, որ դատավարական օրենսդրության և դատական պրակտիկայի զարգացման միտումները համահունչ են ընթանում նշված ինստիտուտի կայացման և ամրապնդման օբյեկտիվ պահանջներին զուգահեռ:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ Օրենսգրք) 101-րդ հոդվածի համաձայն՝ ապացուցումը սույն օրենսգրքով նախատեսված՝ ապացուցման ենթակա փաստական հանգամանքները, ինչպես նաև վարույթի համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ հաստատելու կամ հերքելու նպատակով ապացույցներ հավաքելը, ստուգելը և գնահատելն է:

Օրենսգրքի ապացուցման հասկացությունը սահմանվել է՝ հիմնվելով գործունեության այդ տեսակի հետևյալ երեք բնութագրիչների վրա.

ա) ապացուցումը ճանաչողական գործունեություն է (իրականացվում է ապացուցման ենթակա փաստական հանգամանքները հաստատելու կամ հերքելու նպատակով)¹,

բ) ապացուցումը տրամաբանական գործունեություն է (իրականացվում է ապացույցներ հավաքելով, ստուգելով և գնահատելով),

գ) ապացուցումը վարութային գործունեություն է (իրականացվում է Օրենսգրքով սահմանված կարգով):

Օրենսգրքը հստակեցրել է ապացուցման ենթակա հանգամանքների շրջանակը՝ դրանում ներառելով այնպիսի հանգամանքներ, որոնց հաստատումը կարևոր նշանակություն ունի դատավարական ակտ կայացնելու համար²: Նշված հանգամանքներն իրենց ամբողջության

¹ Մի շարք հեղինակներ նշում են, որ սա է պատճառը, որ ապացուցման ենթակա հանգամանքները սահմանվեցին օրենսգրքի՝ ապացուցմանը վերաբերող գլխում / Տես ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների նորարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, հեղինակներ՝ Հ. Ղուկասյան, Դ. Մելիքյան, Ա. Նիկողոսյան, Եվրոպայի խորհուրդ, հուլիս, 2022, էջ 170-171:

² Տես Օրենսգրքի 102-րդ հոդվածը:

մեջ կազմում են ապացուցման առարկան, որը կիրառելի է բոլոր տեսակի հանցագործությունների համար: Դրա հետ մեկտեղ, սակայն, հարկ է ընդգծել, որ ապացուցման առարկայի՝ օրենքում ամրագրված տիպական թվարկումը յուրաքանչյուր գործով ճշգրտվում և լրացվում է հանցագործության քրեաիրավական որակմանը համապատասխան: Սա նշանակում է, որ կատարված իրադարձությունը (ինչպես ամբողջությամբ, այնպես էլ նրա յուրաքանչյուր հանգամանքը առանձին վերցված) յուրաքանչյուր դեպքում պետք է հետազոտել հաշվի առնելով քրեական օրենքով նախատեսված կոնկրետ հանցակազմի հատկանիշները³:

Ավանդաբար ապացուցման առարկան կազմող հանգամանքներից զատ՝ Օրենսգիրքը սահմանել է, որ քրեական վարույթի ընթացքում ապացուցման ենթակա են նաև մեղադրյալի անձը բնութագրող հանգամանքները, ենթադրյալ հանցագործությամբ պատճառված վնասը և գույքային պահանջների հիմնավորումը:

Օրենսգիրքն ապացուցման ենթակա հանգամանքների շարքում ներառել է նաև այն հանգամանքները, որոնք թույլ են տալիս անձին ազատել քրեական պատասխանատվությունից կամ պատժից: Նյութական օրենսդրությամբ նախատեսված՝ քրեական պատասխանատվությունից ազատելու ապացուցված հիմքի առկայությունը, կբացառի նաև անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը⁴:

Օրենսգիրքը վարույթի առանձին տեսակների համար սահմանել է ապացուցման ենթակա հանգամանքների այլ շրջանակ⁵: Օրինակ՝ անչափահասին վերագրվող հանցանքի վերաբերյալ վարույթով ապացուցման ենթակա հանգամանքների շրջանակը ներառում է նաև անչափահասի սոցիալական, ընտանեկան դրությանը, դաստիարակության պայմաններին վերաբերող հանգամանքներ⁶, կամ բժշկական հարկադրանքի վարույթով՝ անձի հոգեկան առողջության վիճակին վերաբերող հանգամանքներ⁷:

Օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Յուրաքանչյուր ապացույց ենթակա է գնահատման՝ վերաբերելիության, թույլատրելիության, հավաստիության, իսկ բոլոր ապացույցների համակցությունը՝ հիմնավոր եզրափակիչ դատավարական ակտ կայացնելու համար բավարարության տեսանկյունից:

2. Քննիչը, դատախազը, դատավորը, ղեկավարվելով քրեադատավարական օրենսդրությամբ, ներառյալ ապացուցման չափանիշների մասին վերաբերելի կանոններով, ապացույցները գնահատում են դրանց պատշաճ հետազոտման և վերլուծության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

3. Ոչ մի տվյալ նախապես հավաստի ապացույցի ուժ չունի: Դատավորը, ինչպես նաև քննիչը և դատախազը չպետք է կանխակալ վերաբերմունք դրսևորեն ապացույցներին, չպետք է դրանց որոշ մասին մյուսների նկատմամբ առավել կամ նվազ նշանակություն տան, քանի դեռ պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում դրանք չեն գնահատվել»:

Ապացույցներ ձեռք բերելիս էական են քննչական կամ դատավարական գործողությունների կատարման կարգի այն խախտումները, որոնք դրսևորել են քրեական դատավարության մասնակիցների հիմնական իրավունքների և ազատությունների կամ քրեական դատավարության սկզբունքների խախտմամբ:

³ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ *Սիրակ Սաքանյանի* վերաբերյալ գործով 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի ԵԷԴ/0058/01/10 որոշումը:

⁴ Տե՛ս Օրենսգրքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ կետը:

⁵ Տե՛ս Օրենսգրքի 102-րդ հոդվածի 2-րդ մասը:

⁶ Տե՛ս Օրենսգրքի 410-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

⁷ Տե՛ս Օրենսգրքի 421-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

Ի տարբերություն նախկին օրենսդրության, երբ ապացուցման գործընթացի տարրերից մեկի՝ ապացույցի գնահատման հիմնական կանոնների մի մասը բարձրացվել էր քրեադատավարական սկզբունքի մակարդակի, Օրենսգիրքը ապացույցների գնահատման կանոններն արտացոլել է ապացույցների գնահատման հասկացությունը և ընթացակարգը սահմանող հոդվածում⁸, իսկ պատշաճ ապացուցման սկզբունքի բովանդակությունն են կազմել ապացուցման գործընթացի բոլոր տարրերին բնորոշ առանցքային, ելակետային դրույթները, որոնք նախանշում են ապացուցման էությունն ու դատավարական ձևը: Օրինակ՝ քրեական վարույթի համար նշանակություն ունեցող ցանկացած հանգամանք միայն պատշաճ ապացույցների բավարար համակցությամբ հաստատելու պահանջը⁹ բարձրացվել է սկզբունքի մակարդակի, իսկ ապացույցների՝ մեկը մյուսի նկատմամբ առավելություն չունենալու վերաբերյալ կանոնը¹⁰ ներառվել է ապացույցների գնահատման ընթացակարգը սահմանող հոդվածում:

Ապացույցների գնահատումը, որպես ապացուցման գործընթացի տարր, իրենից ներկայացնում է մտավոր, տրամաբանական գործունեություն, որի արդյունքում եզրահանգում է արվում ապացույցներից յուրաքանչյուրի թույլատրելիության, վերաբերելիության, հավաստիության և ապացուցման առարկայի մեջ մտնող հանգամանքների բացահայտման համար ապացույցների համակցության բավարարության մասին:

Ապացույցների գնահատումը կատարվում է ներքին համոզման հիման վրա: Ներքին համոզմունքը, որպես ապացույցների գնահատման արդյունք, բնութագրվում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների անխզելի կապով. այն մի կողմից, պետք է բխի հետազոտվող ապացույցների բավարար համակցությունից և հիմնվի դրանց վրա, իսկ մյուս կողմից անկողմնակալ դիտորդի մոտ պետք է առաջացնի այն վստահությունը, որ ապացույցները հետազոտվել են արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ:

Թեպետ ապացույցների գնահատումը կատարվում է ներքին համոզման հիման վրա, այն չի կարող լինել կամայական: Դրա հիմքում պետք է դրված լինի գործի բոլոր հանգամանքների լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննությունը:

Օրենսգրքի 9-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Դատավարական ակտը հիմնավոր է, եթե այն իր բնույթին և առաջացնող հետևանքներին համապատասխան չափով օբյեկտիվորեն համոզիչ է իր հասցեատերերի համար»:

Գնահատման ենթակա են ինչպես ստացված տեղեկությունների բովանդակությունը, այնպես էլ աղբյուրները: Ապացույցների գնահատումը համապատասխան որոշումներում պետք է արտահայտվի պատճառաբանված եզրահանգումների ձևով՝ հիմնավորելով, թե ինչու որոշ ապացույցներ դրվել են որոշման կամ դատական ակտի հիմքում, իսկ մյուսները մերժվել են՝ ճանաչվելով ոչ հավաստի:

Ապացույցների գնահատման քրեադատավարական սկզբունքի բնութագրիչ առանձնահատկությունն այն է, որ օրենքը, որպես կանոն, չի նշում, թե հատկապես որ ապացույցներով պետք է հաստատվի այս կամ այն հանգամանքը, ինչպես նաև չի սահմանում ապացույցի որևէ տեսակի գերակայությունը մյուսի նկատմամբ, հետևաբար դատարանն ազատ է ապացույցների գնահատման գործում:

Ապացուցումը որպես վարույթային գործունեություն նշանակում է, որ ապացույցները գնահատելիս պետք է ղեկավարվել օրենքով: Քրեադատավարական օրենքը քրեական դատա-

⁸ Տե՛ս Օրենսգրքի 105-րդ հոդվածը:

⁹ Տե՛ս Օրենսգրքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

¹⁰ Տե՛ս Օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 3-րդ մասը:

րության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածում թվարկված՝ ապացուցման ենթակա հանգամանքների, այդ թվում՝ կոնկրետ հանցանքի հատկանիշների և այդ հանցանքի մեջ անձի մեղավորության վերաբերյալ իր հետևությունները հիմնավորել վերաբերելի, փոխկապակցված, հավաստի ապացույցներով և ոչ թե ենթադրություններով: Այլ խոսքով՝ հանցանքի մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր անձի վերաբերյալ՝ ապացուցման ենթակա յուրաքանչյուր հանգամանքի կապակցությամբ դատարանի հետևությունը պետք է հիմնված լինի ոչ թե գնահատողական դատողությունների, կանխատեսումների կամ կարծիքների, այլ կոնկրետ գործով օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված փաստական փյուռի վրա: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ մեղսագրվող հանցագործության և դրա հատկանիշների ապացուցման բեռը կրում է մեղադրանքի կողմը, իսկ չփարատված կասկածները պետք է մեկնաբանվեն հօգուտ մեղադրյալի: Դրանից հետևում է, որ մեղադրանքի կողմը կրում է անձի մեղքը հաստատելու համար բավարար ապացույցներ ներկայացնելու պարտականությունը (...)¹²:

Ներքին համոզմունքի՝ որպես ապացույցների գնահատման արդյունքի օբյեկտիվ հիմքը քրեական գործով ձեռք բերված, բազմակողմանի և օբյեկտիվ հետազոտված ապացույցների բավարար համակցությունն է: Այս առումով անհրաժեշտ է վերլուծել ապացույցների թույլատրելիության, վերաբերելիության և արժանահավատության հատկանիշները, որոնց տեսանկյունից ապացույցները ենթակա են գնահատման:

Ապացույցների թույլատրելիության հատկանիշը վերաբերում է դրանց ձևական կողմին: Դրա էությունը կազմում է ապացույցները ձեռք բերելիս օրենքով նախատեսված դատավարական պահանջների պահպանվածությունը և ենթադրում է.

- աղբյուրի օրինականություն՝ ապացույցը պետք է ձեռք բերվի միայն օրենքով սահմանված աղբյուրներից,

- ձեռքբերման միջոցների օրինականություն՝ պետք է պահպանված լինեն ապացույցների ձեռքբերմանն ուղղված գործողություններ կատարելուն օրենքով առաջադրված պահանջները,

- դատավարական ձևակերպում՝ ապացույցը, դրա ձեռքբերման գործընթացը պետք է օրենքով սահմանված կարգով ենթարկվեն դատավարական ձևակերպման,

- լիազորված սուբյեկտ՝ այն պետք է ստացված լինի ապացույց ձեռք բերելու լիազորությամբ օժտված սուբյեկտի կողմից:

Ապացույցն անթույլատրելի ճանաչելու հիմքերը հստակ սահմանված են Օրենսգրքի 320-րդ հոդվածով:

Վերաբերելիությունն ապացույցի կարողությունն է իր բովանդակությամբ ծառայելու ապացուցման առարկայի մեջ մտնող հանգամանքները, գործի քննության և լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ տվյալները բացահայտելուն և հաստատելուն: Այլ խոսքով՝ ապացույցի վերաբերելիության հատկանիշն արտացոլում է ապացույցի և գործի քննության ու լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների միջև կապը: Ապացույցը կհամարվի վերաբերելի, եթե տեղեկություններ պարունակի գործի համար որևէ նշանակություն ունեցող փաստի մասին:

Ապացույցի արժանահավատության հատկանիշը նույնպես վերաբերում է ապացույցի բովանդակային գնահատմանը: Արժանահավատ է այն ապացույցը, որի ճշմարտացիությունը

¹² Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ Մարգար Հակոբյանի վերաբերյալ 2013 թվականի մայիսի 8-ի թիվ ԵԿԴ/0168/01/12 որոշման 13-րդ կետը:

կասկած չի հարուցում: ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը փաստել է, որ ապացույցն արժանահավատության տեսանկյունից գնահատելիս դատարանը պետք է հիմք ընդունի հետևյալ հանգամանքները.

ա) ապացույցի աղբյուրի հատկանիշները (օրինակ՝ փորձագետի ծեռնհասությունը, ցուցմունք տվող անձի շահագրգռվածությունը, որոշ դեպքերում հոգեբանական և ֆիզիոլոգիական հատկանիշները, վիճակը, ինչպես նաև անձին վերաբերող այլ հատկանիշներ, որոնք կարող են ազդեցություն ունենալ այդ անձի կողմից գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքներն ընկալելու, մտապահելու, վերարտադրելու գործընթացի վրա),

բ) ապացույցի ձևավորման հանգամանքները (օրինակ՝ վկայի կողմից կոնկրետ հանգամանքն ընկալելու պայմանները, պաշտպանի, ներկայացուցչի ներկայությունը և այլն),

գ) ապացուցողական տեղեկությունը ձեռք բերելու միջոցը,

դ) ապացույցի բովանդակությունը կազմող տեղեկությունը հաստատող կամ հերքող հանգամանքների առկայությունը,

ե) նույն տեղեկության ստացումն այլ աղբյուրից:

Յուրաքանչյուր ապացույց արժանահավատության տեսանկյունից պետք է գնահատվի ապացույցների համակցության մեջ՝ բազմակողմանի և մանրամասն գնահատելով փաստական տվյալների ստացման աղբյուրները և ապացույցի ձևավորման ամբողջ ընթացքը: Ապացույցի արժանահավատության վերաբերյալ վերջնական որոշում կարող է կայացվել դրա բովանդակությունն այլ աղբյուրներից ստացված տեղեկությունների հետ համադրելու արդյունքում: Որոշակի փաստի վերաբերյալ այս կամ այն աղբյուրից ստացված տեղեկությունների արժանահավատությունը գնահատելու համար անհրաժեշտ է վերլուծել ստացված տեղեկությունների բովանդակությունը, համադրել դրանք այլ ապացույցների հետ, պարզել դրանց համապատասխանությունը կամ հակասությունը, հակասության դեպքում՝ դրա պատճառները¹³:

Ապացույցի արժանահավատության վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումները պետք է հիմնվեն գործում առկա փաստական տվյալների վրա:

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանն իր առանձին նախադեպային որոշումներով անդրադառնալով ապացույցների և ապացուցման գործընթացի հետ կապված մի շարք առանցքային խնդիրների, *Ա. Ավագյանի* և *Վ. Սահակյանի* վերաբերյալ գործով որոշմամբ ներպետական դատական պրակտիկայում առաջին անգամ ներդրել է «**հիմնավոր կասկածից վեր**» («beyond reasonable doubt») ապացուցողական չափանիշը՝ որպես քրեական դատավարությունում մեղքի հարցը լուծելիս ապացույցների բավարարության շեմ՝ կանխելու համար գործնականում անձի մեղավորության ապացուցման շեմի նվազման միտումները:

Կարող ենք արձանագրել, որ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային նշանակություն ունեցող իրավական դիրքորոշումները էապես նպաստել են արդարացման դատական ակտերի կայացմանը և պարբերաբար օրենսդիր մարմնի կողմից հաշվի են առնում օրենսդրությունը կատարելագործելիս:

Ջոն Հայրապետյանը նշում է, որ Վճռաբեկ դատարանն օգտագործել է անզլո-սաքսոնական իրավունքի, ինչպես նաև ՄԻԵԴ-ի նախադեպային պրակտիկայի կողմից օգտագործվող մեղքի ապացուցման չափանիշ հանդիսացող հիմնավոր կասկածից վեր չափանիշը, որը բացառում է օբյեկտիվ դիտորդի մոտ անձի մեղավորության վերաբերյալ հիմնավոր կասկածի առկայությունը¹⁴:

¹³ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ *Արարատ Ավագյանի* և *Վահան Սահակյանի* գործի վերաբերյալ 2014 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵԿԴ/0252/01/13 որոշումը:

¹⁴ *Հայրապետյան Զ.Հ.*, Դատավճիռ կայացնելու տեսական և գործնական հիմնախնդիրները, Երևան, «Տիգրան Մեծ», 2021, էջ 143:

Համամիտ ենք նաև Ա.Ղամբարյանի այն կարծիքի հետ, որ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի ձևավորված դատական քաղաքականությունը մի շարք ոլորտներում առաջ է բերել արմատական փոփոխություններ, ազդել է գործադիր իշխանության մարմինների գործունեության բովանդակության և առաջնահերթությունների վրա:¹⁵

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանն առանձնացրել է «ապացույցների բավարարությունը» որոշելու հետևյալ չափանիշները.

- 1) Անմեղության կանխավարկաձր,
- 2) Վարույթն իրականացնող մարմինների ներքին համոզմունքը,
- 3) Դատավարական որոշումների հիմնավորվածությունը և պատճառաբանվածությունը:

Վճռաբեկ դատարանը, զարգացնելով նախկինում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները, մասնավորապես արձանագրել է, որ ներքին համոզմունքը սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ կատեգորիա է: Այն ապացույցների գնահատումն իրականացնող սուբյեկտի գիտակցված և ողջամիտ համոզվածությունն է իր իսկ կողմից կայացված որոշման հիմնավորվածության մեջ (սուբյեկտիվ բնույթ): Այդպիսի համոզվածությունը պետք է ձևավորված լինի գործի բոլոր հանգամանքների լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողման քննության արդյունքում և հիմնվի թույլատրելի, վերաբերելի և արժանահավատ ապացույցների բավարար համակցությամբ հաստատված փաստերի վրա, որոնք անկողմնակալ դիտորդի մոտ ողջամտորեն կձևավորվեն նույն համոզվածությունը (օբյեկտիվ բնույթ):

Ելնելով այն հանգամանքից, որ ներքին համոզմունքն ունի օբյեկտիվ հիմքեր, անհրաժեշտ է այն տարբերակել ինտուիցիայից, ենթադրություններից և այլ անհաշվետու զգացմունքներից: Ի տարբերություն դրանց՝ ներքին համոզմունքը չի կարող ձևավորվել առանց օբյեկտիվ հիմքի և հիմնվել անթույլատրելի, ոչ վերաբերելի, անարժանահավատ ապացույցների վրա: Այլ խոսքով՝ ներքին համոզմունքը հիմնվում է ողջամիտ կարծիքի, գիտելիքի վրա, այլ ոչ թե ենթադրությունների, երևակայության, համակրանքի, հակակրանքի կամ կանխակալ կարծիքի վրա¹⁶:

Եթե ապացույցն անթույլատրելի ճանաչելու հիմքերը հստակ սահմանված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 97-րդ հոդվածում, ապա արժանահավատության և վերաբերելիության հատկանիշները նման հստակ օրենսդրական կարգավորում չեն ստացել:

Վերաբերելիությունն ապացույցի կարողությունն է իր բովանդակությամբ ծառայելու ապացուցման առարկայի մեջ մտնող հանգամանքները, գործի քննության և լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ տվյալները բացահայտելուն և հաստատելուն: Այլ խոսքով՝ ապացույցի վերաբերելիության հատկանիշն արտացոլում է ապացույցի և գործի քննության ու լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների միջև կապը: Ապացույցը կհամարվի վերաբերելի, եթե տեղեկություններ պարունակի գործի համար որևէ նշանակություն ունեցող փաստի մասին:

Ապացույցի արժանահավատության հատկանիշը նույնպես վերաբերում է ապացույցի բովանդակային գնահատմանը: Արժանահավատ է այն ապացույցը, որի ճշմարտացիությունը կասկած չի հարուցում:

Որոշակի փաստի վերաբերյալ այս կամ այն աղբյուրից ստացված տեղեկությունների արժանահավատությունը գնահատելու համար՝ անհրաժեշտ է վերլուծել ստացված տեղեկու-

¹⁵ Ղամբարյան Ա.Ս., Դատական քաղաքականությունը Հայաստանի Հանրապետությունում (համեմատական և մեթոդաբանական խնդիրները), իրավաբան. գիտ. դոկտորի, ատեն. սեղմագիր, Երևան, 2012, էջ 13:

¹⁶ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ, Հատոր 3, Երևան, 2016, էջ 315:

թյունների բովանդակությունը, համադրել դրանք այլ ապացույցների հետ, պարզել դրանց համապատասխանությունը կամ հակասությունը, հակասության դեպքում՝ դրա պատճառները: Ապացույցի արժանահավատության վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումները պետք է հիմնվեն գործում առկա փաստական տվյալների վրա:

Ապացույցների գնահատման արդյունքում ձևավորված ներքին համոզմունքն իրավական նշանակություն է ստանում և օբյեկտիվացվում ապացույցների բավարարությունը որոշելու մյուս՝ դատավարական որոշումների հիմնավորման և պատճառաբանման չափանիշի միջոցով:

Ապացույցների կամայական գնահատման արգելքը ենթադրում է ապացույցները բարեխիղճ վերլուծության ենթարկելու պարտականություն:

Օրենսգրքում (106-րդ հոդված) առաջին անգամ ամրագրում ստացավ փաստերի իրավական կանխավարկածը: Քրեադատավարական իմաստով կանխավարկածը իրավաբանական փաստի առկայության կամ բացակայության մասին նորմատիվ բնույթի մտահանգում է, որն ունի հավանականության բարձր աստիճան և ենթակա չէ ապացուցման: Օրենսգրքում իրավական կանխավարկածը ձևակերպված է որպես ապացուցման պարտականությունից ազատելու եղանակ, որի արդյունքում տեղի է ունենում նաև ապացուցման բեռի բաշխում: Օրենսգրքով սահմանված հանգամանքները համարվում են հաստատված, եթե քրեական վարույթի ընթացքում հակառակը չի հաստատվում, իսկ հակառակն ապացուցելու պարտականությունը կրում է սահմանված փաստը վիճարկող կողմը:

Ամեն դեպքում, հաշվի առնելով, որ վարույթի մասնավոր մասնակիցներն ի տարբերություն քրեական հետապնդման մարմնի օժտված են ապացուցման գործընթացին մասնակցելու սահմանափակ հնարավորություններով, վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է այս ինստիտուտը կիրառի ծայրահեղ զգուշավորությամբ՝ պաշտպանության կողմին ընձեռնելով հաստատված կանխավարկածը հերքելու բոլոր հնարավորությունները և ստուգելու առաջ քաշված փաստարկները¹⁷:

Թեև Օրենսգրքը (106-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը) վերը նշված հանգամանքներն ի սկզբանե ապացուցված է համարում, սակայն վարույթի մասնակիցներին չի զրկում հակառակն ապացուցելու հնարավորությունից:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ դատարանները եզրափակիչ դատական ակտերում պարտավոր են ամրագրել և թույլատրելիության, վերաբերելիության և արժանահավատության տեսանկյունից գնահատման ենթարկել այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են դատարանների հետևությունները, ինչպես նաև նշել այս կամ այն ապացույցն անարժանահավատ համարելու փաստարկները: Հակառակ դեպքում ապացույցների գնահատումը, դրա արդյունքում դատարանների համապատասխան ներքին համոզմունքի ձևավորումը կկրեն սուբյեկտիվ բնույթ, կհանգեցնեն կամայականության և անձի արդար դատաքննության իրավունքի խախտման՝ սահմանափակելով նաև դատական ակտի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը ստուգելու վերադաս դատարանների հնարավորությունները:

Միջազգային իրավական և ներպետական օրենսդրությամբ հռչակված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքից հետևում է, որ անձի մեղքն ապացուցված լինելու վերաբերյալ ամենաբարձր ստանդարտներն իրենց ամրագրումն են ստանում օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռում¹⁸: (Չապացուցված մեղավորությունը հավասարազոր է ապացուցված անմեղությանը):

¹⁷ Տե՛ս Հ. Ղուկասյան, Դ. Մելիքյան, Ա.Ն. Իկոդոսյան, Նույն աշխ., էջ 180:

¹⁸ *Аветисян С. С.*, Стандарты доказанности обвинения в свете Европейской конвенции о защите прав и основных свобод человека/ В книге: Проблемы разграничения преступного от не преступного поведения, Ереван: Изд-во РАУ, 2011, с. 659.

Եզրակացություն

1. Եզրափակիչ դատական ակտ կայացնելիս ապացույցների պատշաճ գնահատումն ունի հիմնարար նշանակություն, ուստի այն դեպքերում, երբ գործով ձեռք բերված փաստական հանգամանքներն իրենց համակցությամբ չեն բավարարում «Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի» և ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի կողմից սահմանված մեղադրանքի ապացուցվածության վերաբերյալ ստանդարտներին, դատարանը պարտավոր է կայացնել արդարացման դատավճիռ:

2. Ապացույցների գնահատումը՝ որպես ապացուցման գործընթացի տարր, մտավոր, տրամաբանական գործունեություն է, որի արդյունքում դատարանի կողմից եզրահանգում է արվում ապացույցներից յուրաքանչյուրի թույլատրելիության, վերաբերելիության, հավաստիության և ապացուցման առարկայի մեջ մտնող հանգամանքների բացահայտման համար ապացույցների համակցության բավարարության մասին: Վերջնական դատական ակտերում դատարանները պարտավոր են առանձին-առանձին անդրադառնալու քրեական վարույթում առկա, և հիմնական դատալսումների ընթացքում հետազոտված ապացույցներին, դրանց տալով առանձին-առանձին գնահատականներ, ինչպես նաև հետազոտված ապացույցների համակարգային վերլուծության և իրենց ամբողջականության տեսանկյունի հիման վրա հիմնավորված համարել մեղադրյալին ներկայացված մեղադրանքը կամ վերջինիս ճանաչել անպարտ:

Վերջնական դատական ակտերի պատճառաբանական մասում պետք է մանրամասն շարադրվի այս կամ այն ապացույցի արժանահավատությունն ու վերաբերելիությունը, իսկ տվյալ պատճառաբանության բացակայությամբ քրեական արդարադատության տեսանկյունից կարող ենք կանգնել մեկ այլ՝ այն է չհիմնավորված դատական ակտի կայացման խնդրին:

3. Արդարադատությունը, լինելով խստիվ սահմանված դատավարական ձևով իրականացվող գործունեություն, հիմնվում է բացառապես այն փաստերի վրա, որոնք ապացուցվել են դատավարության ընթացքում պատշաճ հետազոտված ապացույցների միջոցով: Միևնույն ժամանակ, անհրաժեշտ է սահմանազատել գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքներն այն հանգամանքներից, որոնք ունեն զուտ ընթացակարգային նշանակություն և գործի՝ ըստ էության լուծման վրա չեն ազդում, սակայն գտնում ենք, որ «ապացուցման սահմաններ» եզրույթի կիրառումը տվյալ դեպքում այնքան էլ արդարացված չէ:

Դատարանը պետք է նաև հաշվի առնի, որ այս կամ այն ապացույցով հաստատվող միևնույն փաստը մի դեպքում կարող է վերաբերել գործի էությանը, իսկ մյուս դեպքում՝ ոչ: Կարծում ենք, այն հանգամանքը, որ օրենսդիրն օրենքով չի սահմանել ապացույցների վերաբերելիության հարցը, այն բացառապես թողնելով ներքին համոզմունքի հիման վրա ձևավորված եզրահանգմանը՝ օրենքի բաց է և լրացման կարիք ունի: Ապացույցների գնահատումը ենթադրում է ապացույցների տրամաբանական և իրավաբանական որակում՝ դրանց վերաբերելիության, թույլատրելիության, արժանահավատության և բավարարության տեսանկյունից:

Ամփոփագիր: Ապացուցումը քրեական դատավարության գիտության և օրենսդրության հիմնարար ինստիտուտներից մեկն է: Ապացուցման գործընթացը՝ որպես իրավապահ մարմինների ճանաչողական և ստեղծագործական գործունեության բարդ տեսակ, բաղկացած է ապացույցների հավաքումից, ամրագրումից, ստուգումից և գնահատումից՝ քրեական գործով հաստատման ենթակա հանգամանքների հաստատման նպատակով:

Ապացուցման ինստիտուտը և ընդհանրապես ապացուցողական իրավունքը իրենց հետագա զարգացումը և

կատարելագործումն են ստացել ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքով (ընդունվել է 30.06.2021 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022 թ.): Հոդվածում հեղինակը անդրադառնում է եզրափակիչ դատական ակտ կայացնելիս ապացույցների գնահատման ընթացիկ խնդիրներին:

Ապացույցների գնահատումը՝ որպես ապացուցման գործընթացի տարր, մտավոր, տրամաբանական գործունեություն է, որի արդյունքում դատարանի կողմից եզրահանգում է արվում ապացույցներից յուրաքանչյուրի թույլատրելիության, վերաբերելիության, հավաստիության և ապացուցման առարկայի մեջ մտնող հանգամանքների բացահայտման համար ապացույցների համակցության բավարարության մասին: Վերջնական դատական ակտերում դատարանները պարտավոր են առանձին-առանձին անդրադառնալու քրեական վարույթում առկա, և հիմնական դատալսումների ընթացքում հետազոտված ապացույցներին, դրանց տալով առանձին-առանձին գնահատականներ, ինչպես նաև հետազոտված ապացույցների համակարգային վերլուծության և իրենց ամբողջականության տեսանկյունի հիման վրա հիմնավորված համարել մեղադրյալին ներկայացված մեղադրանքը, կամ վերջինիս ճանաչել անպարտ:

Դատարանները եզրափակիչ դատական ակտ կայացնելիս հիմնվում են բացառապես այն փաստերի վրա, որոնք ապացուցվել են դատավարության ընթացքում պատշաճ հետազոտված ապացույցների միջոցով: Միևնույն ժամանակ, անհրաժեշտ է սահմանազատել գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքներն այն հանգամանքներից, որոնք ունեն զուտ ընթացակարգային նշանակություն և գործի՝ ըստ էության լուծման վրա չեն ազդում, սակայն գտնում ենք, որ «ապացուցման սահմաններ» եզրույթի կիրառումը տվյալ դեպքում այնքան էլ արդարացված չէ:

Դատարանները եզրափակիչ դատական ակտերում պարտավոր են ամրագրել և թույլատրելիության, վերաբերելիության և արժանահավատության տեսանկյունից գնահատման ենթարկել այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են դատարանների հետևությունները, ինչպես նաև նշել այս կամ այն ապացույցն անարժանահավատ համարելու փաստարկները: Հակառակ դեպքում ապացույցների գնահատումը, դրա արդյունքում դատարանների համապատասխան ներքին համոզմունքի ձևավորումը կկրեն սուբյեկտիվ բնույթ, կհանգեցնեն կամայականության և անձի արդար դատաքննության իրավունքի խախտման՝ սահմանափակելով նաև դատական ակտի օրինակաչությունը և հիմնավորվածությունը ստուգելու վերադաս դատարանների հնարավորությունները:

Annotation. Proving is one of the fundamental institutions of the science of criminal procedure and criminal procedural legislation. The process of proving as a complex type of cognitive and creative activity of law enforcement agencies consists of collecting, securing, checking and evaluating evidence in order to establish the circumstances to be established in a criminal case.

The institution of evidence and the law of evidence in general received further development and improvement in the new Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia (adopted on June 30, 2021, came into force on July 1, 2022). In the article, the author examines current issues of assessing evidence in the final judicial act.

Evaluation of evidence, as an element of the process of proof, is a mental, logical activity, as a result of which the court makes a conclusion about the admissibility, relevance, reliability of each of the pieces of evidence, and the sufficiency of the combination of evidence to reveal the circumstances entering into the subject of proof.

In the final judicial acts, the courts are obliged to refer separately to the evidence available in the criminal proceedings and examined during the main proceedings, giving them separate evaluations, and based on the systematic analysis of the examined evidence and the perspective of their integrity, to consider the accusation presented to the accused justified, or to recognize the latter as not guilty. .

Courts in their final judicial acts are obliged to fix and evaluate the evidence on which the court's conclusions are based in terms of admissibility, relevancy and credibility, as well as specify the arguments for considering this or that evidence unreliable. Otherwise, the evaluation of the evidence, as a result of which the formation of the relevant internal conviction of the courts will be subjective in nature, will lead to arbitrariness and the violation of the right of a person to a fair trial, limiting the possibilities of the superior courts to check the legality and justification of the judicial act.

Աննոտация. Доказывание является одним из фундаментальных институтов науки уголовного процесса и уголовно-процессуального законодательства. Процесс доказывания как сложный вид познавательной и творческой деятельности правоприменительных органов состоит в собирании, закреплении, проверке и оценке доказательств в целях установления обстоятельств, подлежащих установлению по уголовному делу.

Институт доказывания и в целом доказательственное право получили дальнейшее развитие и совершенствование в новом Уголовно-процессуальном кодексе Республики Армения (принят 30.06.2021 г., вступил в силу с 01.07.2022 г.). В статье автор рассматривает актуальные вопросы оценки доказательств в итоговом судебном акте.

Оценка доказательств как элемент процесса доказывания представляет собой умственную, логическую деятельность, в результате которой суд делает вывод о допустимости, относимости, достоверности каждого из доказательств, а также достаточности совокупности доказательств для выявления обстоятельств, входящих в предмет доказывания. В окончательных судебных актах суды обязаны отдельно ссылаться на имеющиеся в уголовном процессе и исследованные в ходе основного производства доказательства, давая им отдельные оценки и на основе систематического анализа исследованных доказательств, и с точки зрения их целостности, считать обвинение, предъявленное обвиняемому, обоснованным либо признать последнего невиновным.

Суды, вынося окончательное решение, опираются исключительно на факты, доказанные в ходе судебного разбирательства надлежащим образом исследованными доказательствами. При этом необходимо разграничить фактические обстоятельства, имеющие значение для разрешения дела, от тех, которые имеют чисто процессуальное значение и не влияют на разрешение дела. Однако мы считаем, что в данном случае недопустимо использование термина «пределы доказывания».

Суды в своих окончательных судебных актах обязаны фиксировать и оценивать доказательства, на которых основаны выводы суда, с точки зрения допустимости, относимости и достоверности, а также указывать доводы в пользу признания того или иного доказательства недостоверным. В противном случае оценка доказательств, в результате которой формирование соответствующего внутреннего убеждения судов будет носить субъективный характер, приведет к произволу и нарушению права человека на справедливое судебное разбирательство, ограничивая возможности вышестоящих судов для проверки законности и обоснованности судебного акта.

Բանալի բառեր - ավացուցում, ավացույցներ, վերաբերելի ավացույց, ավացույցի արժանահավաքություն, փաստական փվյալներ, ավացույցների գնահատում:

Keywords: *prove, proofs, relevant evidence, credibility of evidence, factual data, evaluation of evidence.*

Ключевые слова: *доказывание, доказательства, относимые доказательства, достоверность доказательств, фактические данные, оценка доказательств.*

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք՝ ընդունված 30.06.2021 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2022 թ.:
2. ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների նորարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց / Հեղինակներ՝ Հ. Ղուկասյան, Դ. Մելիքյան, Ա. Նիկողոսյան, Եվրոպայի խորհուրդ, հուլիս, 2022, 613 էջ:
3. ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ Մակար Հովհաննիսյանի և Աշոտ Հովհաննիսյանի վերաբերյալ գործով 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵՔԴԴ/0632/01/08 որոշումը:
4. ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ Սիրակ Սաքանյանի վերաբերյալ գործով 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի ԵԷԴ/0058/01/10 որոշումը:
5. ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ Մարգար Հակոբյանի վերաբերյալ 2013 թվականի մայիսի 8-ի թիվ ԵԿԴ/0168/01/12 որոշումը:

6. ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի՝ *Արարադ Ավագյանի* և *Վահան Սահակյանի* գործի վերաբերյալ 2014 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵԿԴ/0252/01/13 որոշում:

7. ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ, Հատոր 3, Երևան, 2016, 488 էջ:

8. *Ղամբարյան Ա. Ս.*, Դատական քաղաքականությունը Հայաստանի Հանրապետությունում (համեմատական և մեթոդաբանական խնդիրները), իրավաբան. գիտ. դոկտորի, ատեն. սեղմագիր, Երևան, 2012:

9. *Հայրապետյան Զ. Հ.*, Դատավճիռ կայացնելու տեսական և գործնական հիմնախնդիրները, Երևան, «Տիգրան Մեծ», 2021, 280 էջ:

10. *Аветисян С. С.*, Стандарты доказанности обвинения в свете Европейской конвенции о защите прав и основных свобод человека / В книге: Проблемы разграничения преступного от не преступного поведения, - Ереван; Изд- во РАУ, 2011. - 814 с.

Ավագյան Ի. - «Մասնավոր իրավական կենտրոն» փաստաբանական գրասենյակի հիմնադիր-տնօրեն, փաստաբան, «Գլաձոր» համալսարանի հայցորդ, էլիասցե՝ ingaavagyan@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 15.03.2024 թ., տրվել է գրախոսության 18.03.2024թ., երաշխավորվել է ի.գ.դ. պրոֆեսոր, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավոր, Հայ-Ռուսական համալսարանի պրոֆեսոր Ս. Ավետիսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.04.2024 թ.: